Byggekunst i mur+betong

DEN PLAGSOMME FINANSIELLE ØKONOMIEN

av Aina Dahle

Den kaleidoskopiske og kommenterende byggekunstspalten er signert Aina Dahle, professor ved AHO, Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo. Hun er også kjent som Einar Dahle og har i en 20-årsperiode skrevet 80 arkitekturspalter i MUR, er diplomarkitekt fra ETH-Zürich, har egen praksis i Oslo, har vært gjesteprofessor ved RWTH-Aachen, reiser mye og gjerne, maler akvareller og tenker og snakker fritt og høyt; noe blir det aforismer av.

Konkurranser om museum og bibliotek i Bjørvika

I en tid hvor alt styres av de mange direktiver fra Brüssel, burde de eiere/beslutningstakere i Bjørvika som representerer samfunnet (i det etterfølgende kalt «byggherre» enten de kommer fra Hav eller Rom, bystyre eller byråd) benyttet seg av friheten til å velge åpne arkitektkonkurranser.

Til stadighet opplever vi parallelle oppdrag og lukkede konkurranser for noen av samfunnets viktigste byggeoppgaver. Nå sist med Munch-museet og Det Deichmanske bibliotek. Nok en gang valgte byggherren lukket konkurranseform med prekvalifisering.

Fra å kunne være fri, gjorde de seg bundet. En prekvalifisering reduserer byggherrens handlingsfrihet. Den lukkede konkurranseformen er nemlig underlagt strenge bestemmelser etter direktivet om offentlig innkjøp, og idétilfanget blir redusert, og begrenset, ofte til og med forutsigbart.

Uaktet det fromme ønsket om å få «verdens beste arkitekter» til å konkurrere, noe de kanskje ikke hadde fått om konkurransen hadde vært åpen, så er det i seg selv intet tap og man tenker på den åpne operakonkurransen som vel må sies å ha gitt det ønskede resultat. Eller?

Det byggherren trenger, er dedikerte arkitekter som ønsker å tegne for Oslo og menneskene der. Vi trenger ikke feterte arkitekter som ikke rikker seg uten høye honorar og kostnader for oppmøte dekket.

Og er det noe byggherren ikke trenger, så er det garanti for arkitektens økonomi og evne til å kunne gjennomføre et oppdrag av et gitt format og størrelse. Den gjennomførte prekvalifiseringen av unge arkitekter uten særlig byggeerfaring underbygger faktum, og hadde heller ikke vært problemet om konkurransen hadde vært åpen og et ungt team hadde vunnet. Som regel er arkitekten vesentlig stødigere enn byggherren. Til og med stødigere enn prosjektets strategi og potensielle kraft. Vestbanekonkurransen burde ha lært Oslos politikere noe om det. En åpen konkurranse om Vestbanen, ville ha gitt byen et annet og sannsynligvis langt bedre resultat enn den lukkede konkurransen som ble valgt fordi byggherren trodde at på den måten kunne de ha økonomien under kontroll. Etter mange år og enda flere millioner, ble det likevel ingenting på Vestbanetomten. Hva er vitsen med å ha økonomien under kontroll når arkitekturen går i oppløsning? Og det var kanskje det beste som kunne skje, for nå kommer Deichmanske bibliotek til Bjørvika og Oslo S, noe som absolutt er en klok beslutning.

Men det store sjakktrekket har en gedigen taper på Tøyen. Å flytte Munch til kaikanten er like tåpelig nå som da min arkitektgruppe i 1982 forslo det samme i utkastet «Det flagger i byen og på havnen» i konkurransen om Byen og fjorden. Juryen den gang var krystallklar i sin dom: La Munch-museet bli på Tøyen! I ettertid er det lett å innrømme at vårt forslag var like dårlig fundert den gang som nå. Hvis det er et problem for cruisebåtene at Munch-museet ikke ligger ved havna eller på samme siden av byen som Holmenkollbakken, så er det et lite logistisk problem for dem som sjelden er i byen og som har godt av en kjøretur langs Kirkeveiringen, i motsetning til dem som alltid er her og trenger forankring og aktivitet i sin bydel.

Kostnadskontroll

Begrunnelsen for disse lukkede konkurransene er altså byggherrens ønske om utkast fra «verdens beste arkitekter» og utkast de tror de kan kontrollere den finansielle økonomien. Byggherren etterspør garantier, finansielle garantier, nok en gang. Lærer vi aldri? Lærer vi aldri at finansiell økonomi er det mest usikre som fins. Byggekostnader er et relativt begrep, avhengig av tilbud og etterspørsel på

Utdrag fra Rolf Jacobsens dikt «Stillheten efterpå...»

Prøv å bli ferdige nu
med provokasjonene og salgsstatistikkene,
søndagsfrokostene og forbrenningsovnene,
bli ferdige med moteoppvisningene og horoskopene
militærparadene, arkitektkonkurransene
og de tredobbelte rekkene med trafikklys.
Kom igjennom det og bli ferdige
med festforberedelser og åtte rekkers tippekuponger,
indeksfamilier og markedsføringsanalyser
for det er sent,
det er altfor sent,
bli ferdige og kom hjem
til stillheten efterpå.....

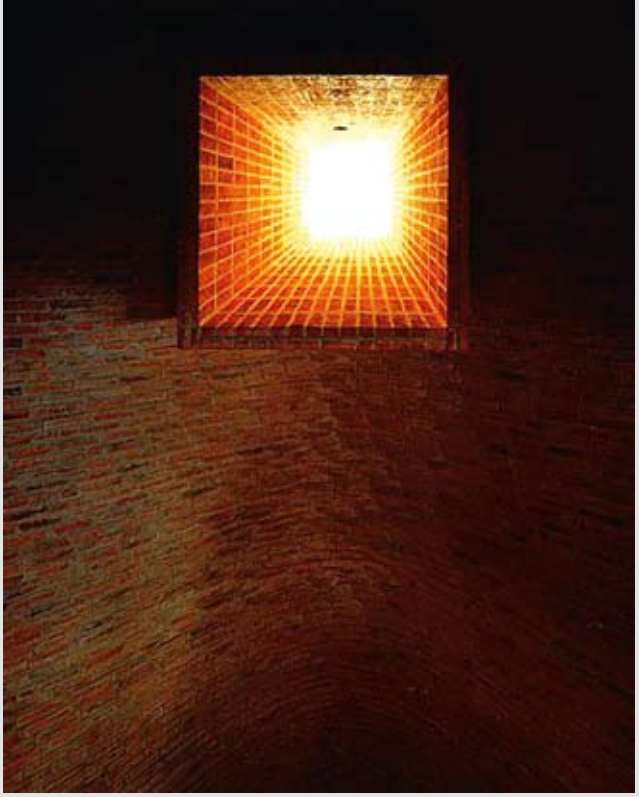

Eladio Dieste: armert tegl og kosmisk økonomi

de kvaliteter man legger inn i prosjektet. Arbeidslønn og materialpris påvirker entreprenørenes anbudspris som er avhengig av konjunkturer og finansverdenens evige krumspring. Økonomi er noe annet enn finanser. Og arkitektur koster i utgangpunktet ingenting. Det å bygge derimot, koster. Og det er her slaget står. Skal det vi bygger være billig, uholdbart, ubrukelig og stygt? Selvsagt ikke! Men det ender ofte opp slik fordi utgangpunktet er galt.

En konkurranse, åpen eller lukket, gir oss det hus vi etterspør. En konkurranse skal ikke gi oss det billigste huset. Det skal gi oss det beste huset ut fra visse forutsetninger. Da må programmet være klart og åpent, fritt for ødeleggende bindinger. Byggherren må være klar og målrettet og ha til hensikt å bygge. Konkurransen om operaen i Oslo ga et vellykket resultat og til en riktig pris som var kontrollert og akseptert fordi politikerne torde å se sannheten i øynene. Det er sjeldent, men like fullt oppsiktsvekkende fantastisk – et forbilde for Holmenkollbyggherren og mange med ham.

En åpen arkitektkonkurranse vil gi det nødvendige tilfang til juryens bedømmelse. Og de viktigste bedømmelseskriteriene finner du ikke i programmet, ikke i alle de fine forutsetninger som byggherren mener å ha nedfelt i innbydelsen og beskrivelse av behov i romprogrammet, men i konkurransedeltakernes utkast, i deres svar på oppgaven. Det er konkurrentene som har arbeidet med oppgaven, analysert tomt og program, satt seg inn i og undersøkt alle muligheter, diskutert løsninger internt og bestemt seg eksternt. Svaret som juryen skal finne ligger i konkurrentenes tolkning av programmet, tomten og tidens etikk og moral.

Det eneste sted det kan være tale om penger, finans og økonomi er i programmet. Og programmet er byggherrens evige ansvar og pine. Den som skal bygge må bære risikoen. Forsikring kan vi kjøpe oss overalt, men ikke når vi bygger. Og byggherren har ikke lov til å skyve denne risikoen over på arkitektene, ei heller på entreprenørene, selv ikke etter at kontrakt er inngått. Kontrakten er ikke bedre enn advokatene som benyttes til opprettelse, tolkning og forsvar for samme.

Eladio Dieste og kosmisk økonomi

Eladio Dieste korrigerer oss nok en gang. Han døde riktignok i 2000, men hans bygninger og hans skrifter slipper ikke taket.

Den sympatisk ingeniøren fra Uruguay bruker fortellingen fra Nord-Norge av Knut Hamsun for å forklare hva kosmisk økonomi er: På et feriested for aristokrater i det nordlige Norge, hvor mat blir brakt daglig med tog, er det en dag plutselig ikke kjøtt å oppdrive. Vertshuseieren drar da til en bonde for å få kjøpt det nødvendige kjøtt. Bonden sier at han ikke kan selge kalven han har fordi den ikke er slakteferdig. Vertshuseieren sier da at han vil betale en pris tilsvarende den for en slakteferdig kalv. Diskusjonen de to imellom forklarer to vidt forskjellige måter å se virkeligheten på. For bonden nekter å selge et dyr som ikke er slakteferdig ved å forsvare et verdisyn uavhengig av penger. Dette at penger gir rett til å bryte naturens lover og regler, er mulig i en finansiell økonomi, sier Dieste, men ikke i en kosmisk økonomi. Den kosmiske økonomi forholder seg til en dypere verdensorden og et verdisyn som tar hensyn til ressurser uavhengig av pengenes makt.

På samme måte søker vi, sier Dieste, å gi våre bygninger og konstruksjoner form og uttrykk som samsvarer med naturens lover i det vi ønsker en dialog med virkeligheten og de mysterier som hersker i helhetens sammenheng.

Himmel og HAV

Betong og tegl blir ikke billigere av at byggherren knytter sine prosjekter opp mot pengeøkonomien. Det eneste som lider når finansiell økonomi styrer arkitekturen, er at arkitekturen taper.

Da Norge var fattig, hadde vi råd til å bygge vakre, holdbare hus og kirker! Himmel og HAV! Nå som Norge er rikt, argumenteres det for økonomistyring ved å binde opp intelligens og intuisjon i stedet for å gi dem frie tøyler til å tenke og handle nytt. Kubikkmeterprisen på det omsluttede og bygde rom er marginalt forskjellig om det er Kong Salomo eller Jørgen hattemaker som bygger eller for den saks skyld tegner husene.

At prosjektene koster det de koster, er et resultat av beslutningen «Ja, vi vil bygge!» og det tilhørende byggeprogram, den tilhørende tomt og tidspunktet det bygges på. Altså: Prisen bestemmes av beslutning, byggeprogram, tomt og tiden. Løsningen som arkitekten kommer frem til, har betydning for arealdisposisjon, rasjonalitet og funksjonalitet, men disse elementene har med arkitektur å gjøre, like meget som det skjønne og det vakre som man forventer skal følge av arkitekters arbeid.

Arkitekturens utgangspunkt og forutsetning har vært de samme fra tidenes morgen. Byggeoppgavene i dag er kanskje større og mer komplekse enn da Kong Salomo bygget eller da Keiser Augustus gav sine instrukser til å kle alle Romas offentlige hus med marmorplater. Men i forhold til de styringsredskaper vi rår over, er oppgaven i dag enklere, og vi involverer færre folk, færre innkvarteringer, færre bespisninger og dagbrudd enn den gang.

Vitruvius sa år 49 f. Kr. at våre hus skal oppføres med vekt på «det holdbare, det brukbare og det vakre». De attributtene har ikke blitt mindre viktige med årene, og de avløses ikke av lukkede konkurranser.

Snøhetta og Alexandria

Hvis konkurransen om biblioteket i Alexandria hadde vært lukket, ville Snøhetta aldri fått være med. Snøhetta var ukjent og hadde ikke bygget noe å vise til. Takket være to åpne konkurranser, fikk verden og Egypt et fantastisk bibliotek og Oslo et operahus av det sjeldne slaget. Uten seieren i Alexandria, hadde kanskje Snøhetta vært nedlagt og aldri kommet i posisjon til å vinne en konkurranse om Oslooperaen.

Snøhetta er fortellingen om Askeladden. Men uten en kongsgård og en prinsesse, ville Askeladden aldri begitt seg ut på tur. Nå fortelles det ikke eventyr lenger. Det er tragedien.

Bjørvika – Berlin

Bjørvika blir en by i byen. Oslo har flere byer allerede. De fleste byer i verden består av de mange, mindre byene innen sine grenser. Berlin er prototypen på de små byene som vokste i en ring rundt sentrum forskjøvet, parken

Åpen arkitektkonkurranse – Biblioteket i Alexandria, Snøhetta. Foto: Gerald Zugmann/Snøhetta

Tiergarten, og som etter hvert grodde sammen til en stor by. Hver av de 20-talls opprinnelige byene hadde egne rådhus og var selvforsynte. Det finnes mennesker som aldri har forlatt Spandau eller Steglitz for å reise til Wilmersdorf, Tempelhof eller Schönefeld, for ikke å si Pankow. Man forble i sin by. I dag er Berlin redusert til tolv Bezirke med 250–350.000 innbyggere i hvert. Berlin har etter reformen i 2001 fått bydeler som Oslo, men de er selvforsynte, og rådhusene står der fortsatt, nå overtallige.

I Oslo klarer vi oss heldigvis med ett rådhus, selv om vi har mange bydeler og flere byer. Etter hvert får vi en by til, Bjørvika. Den vil etter politikernes rokeringer få en rekke institusjoner og forhåpentligvis mange boliger, også for andre enn de pengesterke. Men byen må ha barnehage og skoler, kirke og barer, restauranter og nattåpen bensinstasjon, kanskje synagoge og moské. Men viktigst av alt, Bjørvika må få de mange summariske hus som gjør byen til strukturell bakgrunn for livet og for institusjonene.

Skal museene og operaen kunne feires som signalbygg, trenger de faktisk et bakteppe av vanlige hus som kan stå imot trøkket fra den mer ekspressive kjede av hus langs jernbanen. Disse kan bare temmes ved en solid og stillferdig rekke av gode hus som rommer restauranter og barer, boliger og kontorer. Og tettest må det bygges på innsiden av Operaen. Kvartalet som har fått en buet avslutning mot sjøen, bør hurtigst mulig rettes ut. Du får tidsnok se helligdommen. Opplevelsen blir sterkere jo lenger du kan vente med å se Operaen fra det holdet.

Den gotiske katedral

lå alltid midt inne i den tette byen og med en – i forhold til helligdommens størrelse og viktighet – liten plass foran seg. Den lille plassen gjorde tårnet enda mer imponerende og vestgavlen enda mer rikt artikulert med sine relieffer og figurer. Det er mange eksempler på at det å åpne opp plassen foran katedralen har redusert opplevelsen av den. Notre Dame i Paris lider av for stor plass foran seg. Man ser rissene på plassen og i gaten der veggene i den tette by sto før. Ulm og Köln er også eksempler hvor plassen er blitt for stor. Ulm har begynt å tett igjen, Köln somler.

Vi vil gjerne se monumentene og de høyreiste vakre hus og katedraler, men vi trenger å se dem i forhold til en dimensjon som er kjent. Kast vann på repene og hold igjen. Operaen trenger ingen stor plass. Plassen har den laget selv. Operaen er plassen.

De vanlige husbyggere med mur + betong

Jeg vil gjerne slå et slag for dem som bygger de vanlige hus i vår by. Jeg håper disse hus som inneholder gode rom til å bo og arbeid i, er tegnet av arkitekter som motstår «tetthetssvinene». Byens borgere trenger lys og luft. De gode byhus skal ikke være spektakulære, men inngå i den kontinuerlige vev som enhver by trenger for å gi rom for sine institusjoner.

Hvis alle, hver gang de sto foran en mulighet, tegnet eksesser som Snøhetta og Zaha Hadid gjør, vil byen gå i oppløsning. Det er de vanlige hus som danner gateløp og gaterom, plasser torg og meningsfulle kanter mot de vakre, grønne parkene vi trenger.

Jeg vil gjerne være en kanthusbygger, eller en midt-i-kvartalet-bygger. Jeg vil gjerne bygge i de tunge, holdbare materialene, mur + betong, som har vist seg å være byens byggematerial fremfor noen. Ikke bare i vår tid, men til alle tider.

Jeg vil gjerne tegne de hus som kan være bakteppe for det virkelige livet for folk flest, slik at unge, fremadstormende arkitekter kan vinne de store slag i de åpne konkurranser om hus som skal fylle de åpne plassene.

Merkelig. Når jeg først trekker frem Zaha Hadid som den som ikke kan bygge annet en flyvende tallerkener og strømlinjeformede bilhus, kommer jeg over et bulgarsk arkitektmagasin som viser hennes byreparasjonshus som knytter vei og bro, gate og kanal i Wien sammen på en strukturert og god måte. Ingen regel uten unntak.

God lesning!

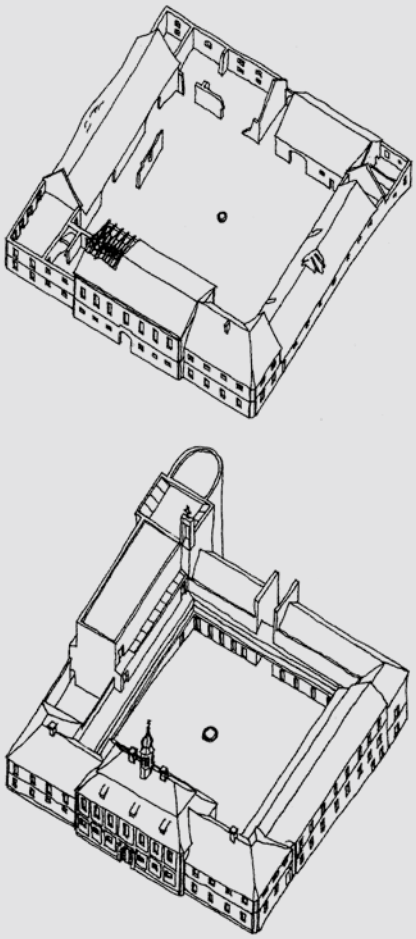

Før og etter restaurering/nybygging: Den nordvestre fløyen ble restaurert, mens de øvrige bygningene var i så dårlig forfatning at de måtte rives. Disse er gjenoppbygget med samme karakter, mens kirken skiller seg ut med en helt annen utforming og konstruksjon.

Klosteret Vår Frue i Novy Dvur, Tsjekkia, 2004

ARKITEKT: JOHN PAWSON, LONDON

Klosteret, det første i Tsjekkia etter kommunismens fall, er bygget for førti trappistmunker, en reformert gren av St. Bendicts Cistercienserorden.

Utgangspunktet var et falleferdig barokkgods i en lund i Böhmen, omgitt av en 400-mål stor eiendom med åker, eng og skog.

Nye hus og ombygde fløyer følger det opprinnelige firkanttunet. Anlegget er like strengt og konsekvent i de få og enkle detaljer og materialer som cistercienserordenens rituelle rutinemessige liv og orden.

Trappen opp fra inngangshallen

Soverommene

Det eneste som ikke «stemmer» med bygningsmassens rene og hvite arkitektur, er det faktum at cistercienserne er jorddyrkere de timer på dagen de skal utføre arbeid utover innertjeneste. Nå er imidlertid jordbruksbygningene frittliggende, utenfor selve klosterbygningen, og slik det ser ut av bildene er klostergården ikke dyrket, men beskriver det fallende terrenget med klostergangen svevende over denne på tre sider. En inngang utenfra for munker med skitne støvler er anlagt i underetasjen under refektorium, så møkk stanser her!

Klosteret sett fra sydøst

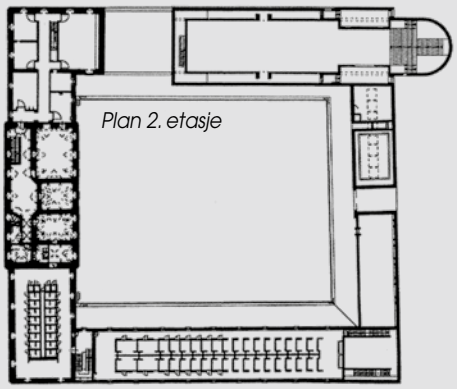

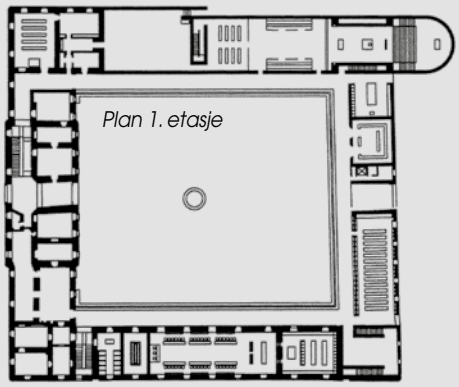

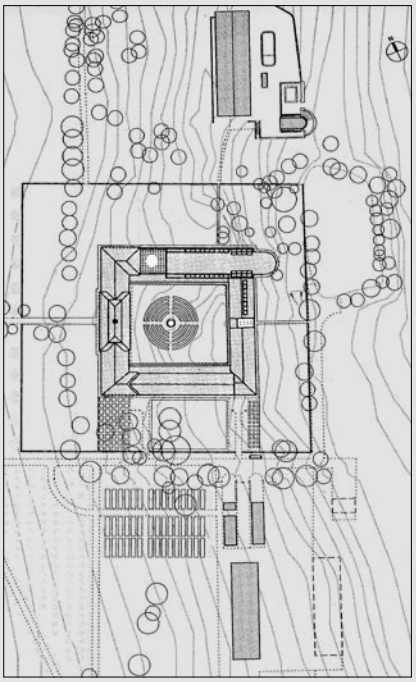

Situasjon

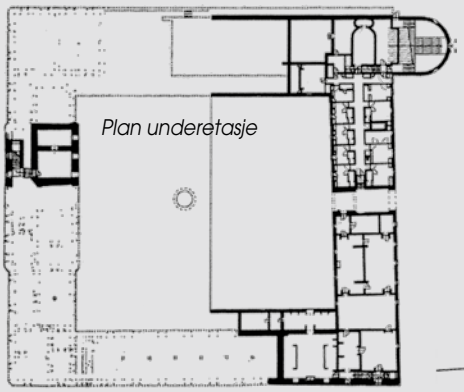

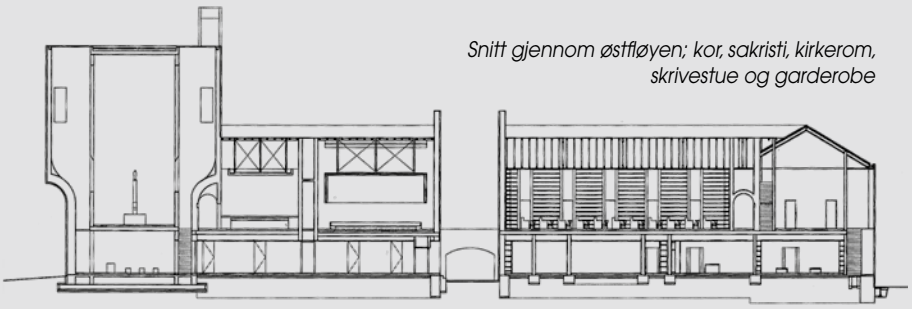

Snitt gjennom østfløyen; kor, sakristi, kirkerom, skrivestue og garderobe

Baderommene

Hovedinngangen skjer gjennom det gamle hovedhuset. Klosteret er organisert ikke ulikt de fleste andre kloster i denne strenge ordenen med vekt på romlig klarhet, enkelhet og gode proporsjoner som sammen med dagslyset er arkitekturens viktige elementer for de fleste hus overhodet.

Arkitekten binder nytt og gammelt sammen med pusslagets forsonende sjikt både ute og inne. Arkitekturen er kontrollert og virker nesten for enkel. Men programmet er sammensatt og har ulik vekt og valens, og ombygging er alltid en kjempeutfordring om man ønsker å ha kommando over den eksisterende substans og samtidig ta hensyn til den eksisterende arkitekturens stemme og uttrykk. Bak enkle løsninger ligger det komplekse arkitektoniske prosesser.

I Novy Dvur går mur og betong sammen hånd i hånd med støtte av stål og gips. Men uansett hybrid konstruksjon, det er den murale karakter som benyttes for å støtte det opprinnelige barokke godsets verdighet.

Ytterveggene er alle utvendig isolert. Uansett om veggene er nye eller gamle, av mur eller betong, stål eller gipsplater; alle er utvendig isolert med mineralull og pusset (bankepuss). Dagslyset i kirkerommet kommer fra svakt skråttstilte overlysvinduer på toppen av lysboksene på hver side av kirkerommet i lengderetningen. Overlysvinduer i takflaten gir lys til kapittelrom og sakristi via indirekte lys gjennom rommet mellom de omsluttende veggene og den nedhengte baldakinen.

John Pawson (1940–) kom sent i gang som arkitekt, men han kom godt. I en alder av 41 og uten formell utdannelse åpnet han sitt kontor i London og har, etter det, laget det mange kaller minimalistisk arkitektur. Selv siterer han Donald Judd (1928–1994) som mente at det som opptok ham var komplekse tanker uttrykt på en enkel måte.

At John Pawson var oppdratt i en streng engelsk metodisme skader ham ikke i møtet med de strenge cistercienserne.

Kilder: Brick '08
El croquis nr 127, 2005
www.johnpawson.com

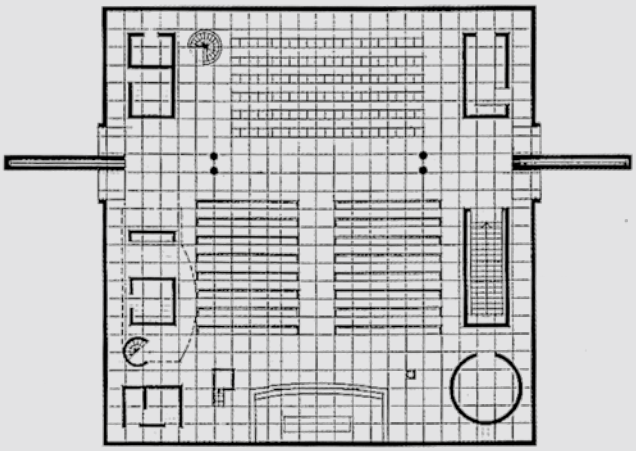

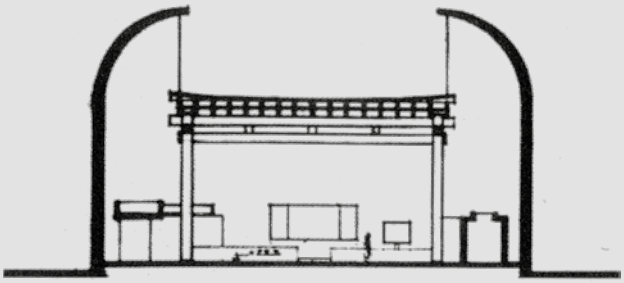

Konkurransen om Honningsvåg kirke Nordkapp kommune, 1965

ARKITEKT: SVERRE FEHN (1924–)

Det finnes mange prosjekter som ikke kommer lenger enn til tegnebordet. Årsaken til at de stopper der er mange. Som regel blir bare ett av utkastene i en arkitektkonkurranse bygget. Resten av forslagene legges pent ned i tegneskuffen og blir liggende der. Noen for alltid, andre tas opp og presenteres som her! Noen ganger blir ingen av konkurranseutkastene bygget. Noen ganger stoppes prosjekter av politiske, reguleringsmessige eller økonomiske årsaker. Noen ganger tegner arkitekter hus som ikke har oppdragsgiver, hus de vet ikke skal bygges. Tegningene er kun øvelser, undersøkelser, forskning.

Og nesten alltid bygger arkitekten modeller for å demonstrere romlige og konstruktive sammenhenger. I forhold til virkeligheten er modellen alltid strukturell, aldri stofflig. Den er ment å fremheve og understreke det strukturelle og abstrahere det stofflige. Modellen er derfor ikke konkret overførbar til virkeligheten. Modellen er, som tegningen, en representasjon av det som kan bli virkelig. Derfor er de gode prosjektene, representert ved de instruktive tegninger og modeller, i seg selv arkitektur.

Sverre Fehn har tegnet mye som ikke kom lenger enn til tegnskuffen, og som ikke vil bli bygget. Som denne kirken. Likevel eksisterer den som arkitektur. Fehn har uforholdsmessig mange flotte prosjekter som havnet i tegneskuffen. Mange av disse var innkjøpte, premierte og upremierte utkast i arkitektkonkurranser. Og altså førstepremier.

Kirken i Honningsvåg, i Nordkapp kommune, vil aldri bli bygget. Arkitektkonkurransen i 1965 ble vunnet av Sverre Fehn, men kommunen besluttet i etterkant å beholde den eksisterende kirken fra 1885. Den er en av Jacob Wilhelm Nordans typekirker i hvitmalt nygotikk, en av de få kirkene i Finnmark som overlevde krigens bombing og tyskernes brenning. Den hvitmalte kirken skulle rives når den nye sto ferdig. Men slik gikk det ikke. Og vi kan bare betrakte Fehns kirke som arkitektur slik den nå eksisterer i vår bevissthet.

Kirken i Honningsvåg har en kraftfull form og manifesterer seg i landskapsrommet ved sin enkelhet. Beskyttende murer i hvit betong går opp forbi takkonstruksjonen og krummer seg innover og gir plass for vertikale «overlys» på begge langsidene. Dette gir et vakkert lysinnfall med blandingslys som vasker veggene helt ned til gulvet i det store, samlende rom. Dette kan av-

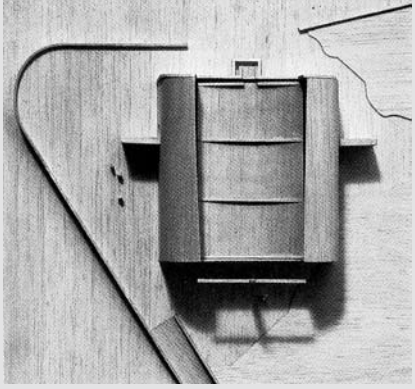

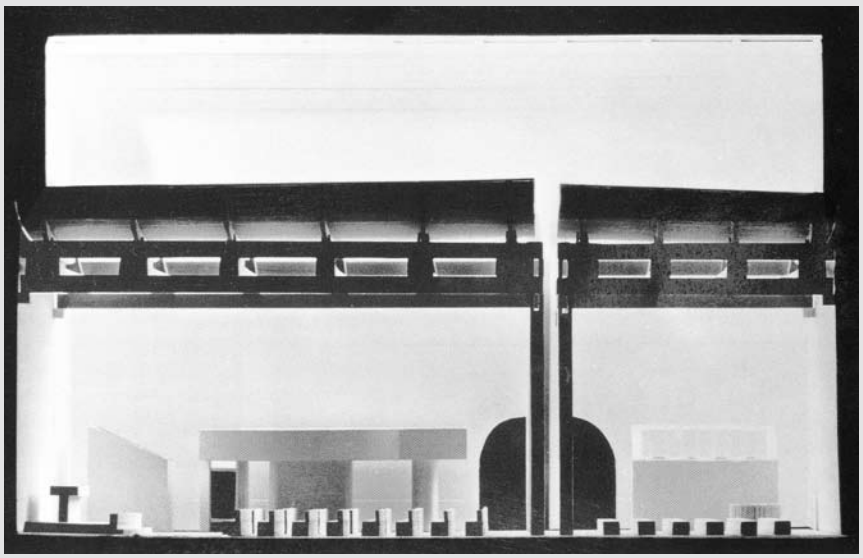

deles slik at menighetssalen utskilles som et eget rom med egne innganger. Hovedrommet defineres av de kraftige murene. Menigheten sitter under takkonstruksjonen, en baldakin båret av store tremaster og en japaninspirert samling av dragere og bjelkeverk. Små frittstående «hus» plassert i periferien under lyset, gir rom for ulike betjenende funksjoner. Disse har overlysvinduer i taket unntatt der orgel og korgalleri befinner seg. Til sammen danner disse hus et mylder av en «landsby» med lys og skyggespill. Baldakinen er «teltet» som spenner over menneskene. Ytterveggene blir verden utenfor og himmelen over landsbyen. Rommet konstitueres av livet og liturgien. Trekonstruksjonen har båtens spenst og spanter, og gir nærværet av ro en menig for dem som kommer fra stormfullt hav.

Som få andre kirker lever Nordkapp-kirken til Sverre Fehn i arkitekters bevissthet som et reelt rom, som arkitektur. Tverrsnittet er kjent som et ikon, likså grunnrissets kvadrat som er gitt retning ved lysføringen og midtgangens markering av felter og alter. Situasjonsplanen som, uaktet hva juryen mente, lå så riktig i skjæringspunktet mellom livet (kirkebakken) og døden (kirkegården).

Ved bedømmelsen inntok juryen den holdning at «et kirkeprosjekt bør være båret av en arkitektonisk idé, og ikke som utgangspunkt ha en interessant konstruksjon" alene. Det de advarte mot, var muligens eksesser av ekspressiv karakter som forsøkte å overgå Kirkelandet kirke som sto ferdig året før. Det må i Honningsvågkonkurransen ha vært utkast som forsøkte å overgå Kirkelandet kirkes konstruktiv uttrykk i eksessiv retning. Kirkelandet kirkes arkitekt, Odd Kjeld Østbye, fikk for øvrig innkjøp i Honningsvågkonkurransen for utkastet med motto «O» II, som han gjorde sammen med Harald Hille, et prosjekt uten eksesser!

Det interessante er at Fehns utkast absolutt er en arkitektur tuftet på et konstruktivt konsept, men dette var balansert og troverdig, uten eksesser og la grunnlaget for den arkitektoniske idé. Fehn forklarer ukastet blant annet slik: «Når man konstruerer en kirke i Honningsvåg, en by hvis eksistens er basert på båten, ligger tanken om treet nært. (…) Og finner fiskeren her igjen den bøyde konstruksjon som har noe av skrogets nærhet, eller lener han seg til søylen som har mastens trygge dimensjon, blir kirkerommet fylt av symboler som er hans hverdag».

Men uten den omsluttende betongen ville konseptet vært meningsløst og formen halv som en åpen båt på åpent hav.

Medarbeider på prosjektet var Tore Kleven (1938–2007), mangeårig professor ved Arkitektur-og designhøgskolen i Oslo.

Kilder:
Norske Arkitektkonkurranser nr 115, 1965 (Nordkapp)
Norberg-Schulz, Christian og Postiglione, Gennaro: Sverre Fehn: Samlede arbeider. Orfeus, Oslo 1997, Electa, Milano 1997 (Nordkapp)
Dahle, Einar og Havran, Jiri: Kirker i Norge, bind 6, Oslo 2008

Kapellet i Ny-Hellesund, 1999

ARKITEKT: SVERRE FEHN (1924–), OSLO

Se også presentasjon side 6–10

Skisseprosjektet for kapellet i Olavsundet, Ny-Hellesund, baserer seg på middelalderens religiøse liv, hvor de såkalte havnekapellene, kirkesteder av en lavere rang enn sognekirkene, ble bygget der folk ferdes, både på sjø og land. På Kapelløya var det i årene mellom 1600 og 1760 et lite kapell og en gravplass. Man tror at det har vært et Olavskapell, da helgenkongen var viktig for menneskene i uthavnen, også etter reformasjonen.

Kapellet i Olavsundet er bestilt av Genius Loci, et prosjekt i regi av kultursenteret Søgne Gamle Prestegård og vil bli bygget når økonomiske midler er sikret, og lokalbefolkningens ønsker kapellet bygget. Foreløpig eksisterer derfor også dette prosjektet som arkitektur, kun i vår bevissthet.

Olavsundet, mellom Kapelløya og Helgøya, er en lagune med et smalt innløp fra Ny-Hellesund og et ditto smalt utløp mot havet. Det fortelles at Olav Haraldson søkte inn her fra havet og opplevde at fjellet åpnet seg, og han kunne smette inn i en trygg og beskyttet havn. Olav skal selv ha satt opp to varder på det høyeste punktet på Helgøya, for å markere for andre den trygge havnen og leden inn dit.

Kapellet er tenkt plassert på høydedraget like ovenfor «Daumannsbukta», der druknede sjømenn ble skylt i land. På motsatt side ligger Olavsundet og Helgøya.

Med kapellet på plass, vil det kunne bli et seilingsmerke og et forklarelsens fyrlys for moderne mennesker. Kapellet er en kvader med kvadratisk grunnriss på syv x syv meter. De bærende veggene i betong er stilt slik at de danner en konkav form på utsiden. Kapellet har møtt sterke protester blant Søgnes innbyggere og politikere som nok ikke vet sitt eget beste når de karakteriserer Fehns arkitektur som «pissoar», «misfoster», «betongkloss». At kapellet «vil virke ekskluderende på enkelte mennesker» som ferdes i strandsonen, virker søkt. Med mindre man har dårlig samvittighet for sine prangende farkoster og overstore «sørlandshus».

Hvis prosjektet forblir i tegneskuffen, kan man med sikkerhet fastslå at det fortsatt vil være få kirkehus synlig fra kystleden. Så kan vi som ferdes langs kysten se kapellet i Olavsundet for vårt indre øye og være takknemlig for de gangene Tjøme kirke fikk deg trygt unna Blyreva og Tjømeboen på vei hjem.

Sverre Fehn forklarer kapellet slik: «Prosjektet beskriver en enkel form som vil markere seg i det store dramatiske landskap. Rommet vil fange inn de fire «verdenshjørner» med sine store dører. Konstruksjonen lager også fire smale spalter i rommets diagonale retninger.

Summen av åpningene vil danne skarpe skyggevirkninger, det vil være som å befinne seg i et rom som markerer tiden. På gulvet kan man tegne inn en klokke, og veggene kan antyde årstidens rytme. Utvendig gir veggene ly ved sine konkave former. I konstruksjonens indre rom og i det utvendige vil kapellet gi impuls til en meditativ tilstand. Konstruksjonen iscenesetter landskapet, og lyset og åpningene gir fragmenter av horisonten. Man holdes fast i det universelle som havet åpenbarer.

De store veggene er tenkt utført i hvit betong. I åpningen settes inn fire store dører i tre, som skiftevis kan åpnes og lukkes i forhold til vær og vind. Taket har fått en geometrisk form med sine synlige trekonstruksjoner. De fire spalter er tenkt utført i tykt glass, for å gi rommet den nødvendige stillhet.»

Martin Dietrichson (1971–), medarbeider på kontoret og prosjektet, sier at Fehn har lyst til å fullføre prosjektet, men ikke for enhver pris. Folket og politiker må ønske dette. Politikerne bør derfor nøye vurdere prosjektet i Ny-Hellesund, og være klar over hva man sier nei til hvis det blir resultatet.

Men av og til blir det som ikke er bygget, det sterkeste minnet. Som Nordkapp-kirken. Ibsen sa nettopp noe om dette!

Kilder: Utstillingskatalogene 'Sverre Fehn Kapellet i Olavsundet', Orfeus forlag 1999 og 'Arkitekt Sverre Fehn, intuisjon – refleksjon – konstruksjon' Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design, 2008.
Dahle, Einar og Havran, Jiri: Kirker i Norge, bind 6, Oslo 2008

Arkitekt Sverre Fehn AS og Young Fehn AS (3d)

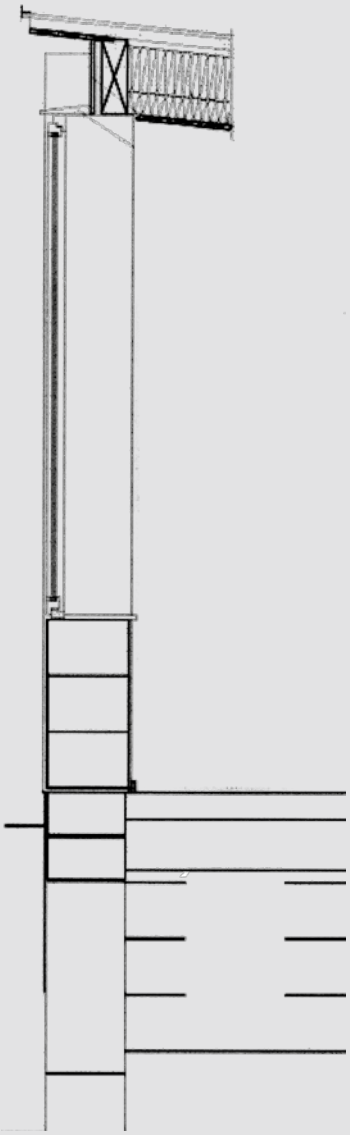

Enebolig i blokkmur uten isolasjon
Emdrup, Danmark 2003

ARKITEKT: NINI LEIMAND OG KÅRE RØNNE, KØBENHAVN

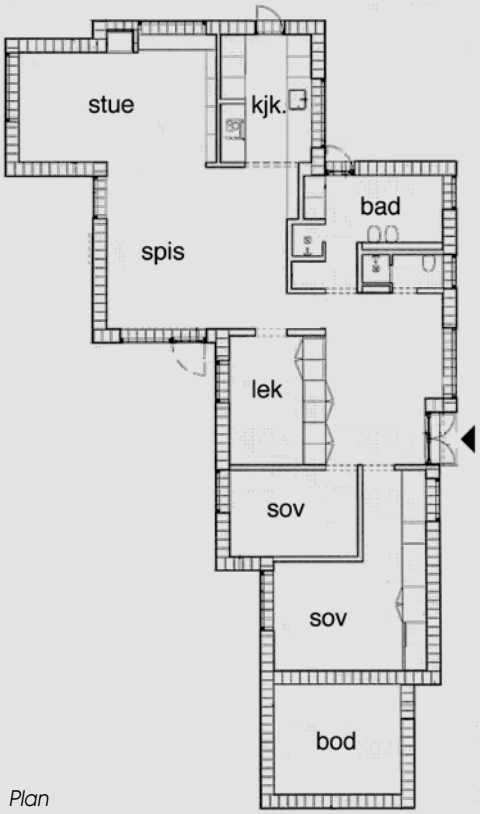

Plan

Nini Leimand forsvarte sin PhD på Det Kongelige Danske Kunstakademis Arkitektskole våren 2008. Tittelen på PhD-arbeidet som var støttet av Wienerberger og med ekstern veileder fra Maxit var: Blokmur – Murblokk, det beklædte blokmurværks enkle natur og arkitektoniske potentiale. Som regel er doktoravhandlinger og disputaser teoretiske utlegninger og eventuelle forsøk er foretatt i laboratorier. Ikke denne gang. Her ble teorier utprøvd og resultatene brakt tilbake til skrivebordet og den teoretiske utlegning.

Doktoranden hadde sammen med sin mann, arkitekten Kåre Rønne, selv tegnet og fått sitt hus bygget med det nevnte massive blokkmurverk, teglblokken. En massiv teglblokk hvor den brente leiren løper ubrutt fra innside til utside uten å bli oppbrutt av isolasjonsmaterialet. Teglblokken mange lufthuller i hele steinens tykkelse gir steinen en akseptabel isoleringsgrad som om man må, kan kompenseres for ved en ennå kraftigere isolering av taket.

Den massive blokkens fortrinn fremfor de hybride isolasjonsblokkene er at veggen ikke har en kald og en varm side, men en kontinuerlig masse som fordeler fukt og temperatur på en måte som styrker den innvendige klima samt gir pusslagene de beste forhold for den gode aldring. Ende-

lig snakker vi om muren som hud og vinduet kan settes der du vil i konstruksjonen for kuldebrobryteren er ikke mer.

Hele veggen er en kuldebrobryter eller om du vil: en gedigen kuldebro som gleder den glade murer og den humørsyke arkitekt som stadig søkes stoppet av tekniske forskrifter og idiotiske bestemmelser i sin iver etter å gjøre verden til et bedre sted å leve for friske og de stadig færre syke. Med hus som puster og lever i balanse med omgivelsene, vil mugg og sopp forsvinne, byggskader og astma likeså.

Blokken er en ekte «blockbuster».

I mellomtiden, stikk i strid med forskningsresultater, forlanger myndighetene stadig tettere «plasthus» og gir økonomisk støtte til materialer som allerede da de ble tatt ut av skogen hadde begynt å dø, smuldre hen og spre smitte og næring til en underverden av «bugs», unntatt i julen da halve Danmark og Norges skoger fyller norske hjem og hus. God jul!

Foto: Ole Meyer

Kilder: Disputasen der undertegnede var medlem av bedømmelsesutvalget Leimand, Nini: Avhandlingen Blokmur – Murblokk, det beklædte blokmurværks enkle natur og arkitektoniske potentiale. København 2008

Spittelau-viaduktene
Boliger, Wien, 2005

ARKITEKT: ZAHA HADID, LONDON

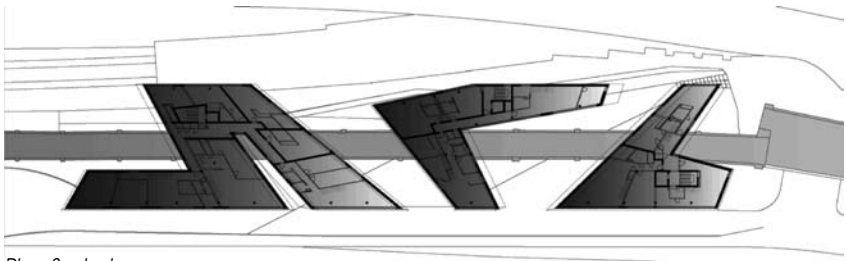

Plan 3. etasje

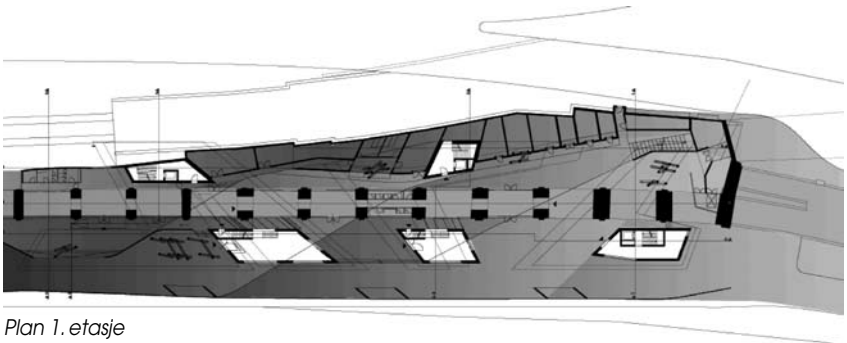

Plan 1. etasje

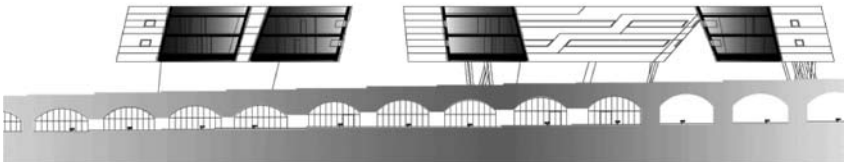

Snitt gjennom viadukter, sett mot vest

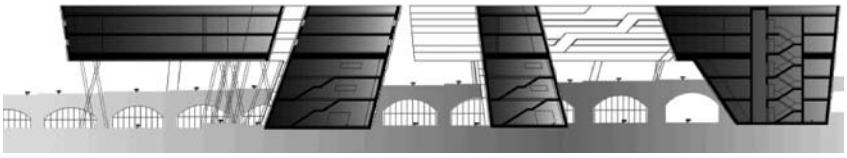

Snitt foran viadukter, sett mot vest

Som et kyskhetsbelte lå «Die Wiener Gürtel» der og delte byen i et overdimensjonert kutt i byens vev.

Zaha Hadids reparasjon virker samlende gjennom hvite hus som danser i en samlende ringdans om problemet og balanserer ut og vekter de byplanmessige uoversiktligheter som stedet besitter. Hus kan i mange tilfelle binde sammen i luftrommet og gi et oppløst område synlighet og substans. Men det krever at husene kommer ned på bakken på riktig sted og knytter byen sammen som en funksjonell og sosial enhet. Her i Wien er nok det siste noe tvilsomt, men som form har bygningene kraft til å samle og poengtere stedets problem og menneskenes krav om kontinuitet i liv og vev. Man kan kalle det Wiens linning og belte. Nå holder delene sammen.

Foto: Nicolas Janberg (www.structurae.de)
Kilder: World Architecture Master, 02/2007, Bulgaria
www.zaha-hadid.com